

Язичницька скульптура з Археологічної карти Ю.Й.
Сіцинського в Середньому Подністров'ї

Ключові слова: атрибут, святилище, капище,
городище, культ, ідол, скульптура.

В статті розглядається одна із складових аспектів духовної культури населення Середнього Подністров'я, язичницька монументалістика, як вагомий чинник в дослідженні історії України-Руси.

В історії України в період з кінця I тис. до н.е. до кінця першої половини I тис. н.е. ознаменований такими суспільно-значущими явищами, як розпадом первіснообщинного ладу з його первісними релігійними інститутами та формування умов для зародження української народності і стародавньої держави України-Руси [9, с. 14].

Дністер – важлива водна артерія Південно-Східної Європи – приваблює до себе людей з найдавніших часів. Про час заселення слов'янами Подністров'я письмові джерела не повідомляють. Але у III-IV ст. н. е. на карті шляхів Римської імперії, відомої під назвою Пейтінгерові таблиці, у пониззі Дністра і Дунаю поряд з гетами, даками й іншими племенами вказані й венеди. Ймовірно, що венедями античні автори першої половини I тис. н. е. називали слов'ян [3, с. 3-4].

Територія Середнього Подністров'я зберігає сліди язичництва і тому саме цей регіон віддавна цікавив науковців і був актуальною темою для наукових досліджень. Окремий аспект цієї теми складають язичницькі статуї Подністров'я [7, с. 66].

Зазначимо, що дослідниками проведена значна робота з вивчення первісних скульптур та язичницьких святилищ. Вагомий внесок у розробку проблеми з історії язичництва Подністров'я має дослідник І.С. Винокур. У його монографічні праці “Історія та культура Черняхівських племен”

(1972р.), “Давні слов’яни на Дністрі” (1977р.), “Буша” (1991р.), “Бакота – столиця давньоруського пониззя” (1994р.), “Черняхівська культура: витоки і доля” (2000р.), увійшов обширний матеріал про духовність населення першої половини I тис. н.е. в Подністров’ї [2,с.9].

Безумовно, у вивченні язичництва значний внесок має російський археолог, академік Б.О.Рибаков. свої дослідження він узагальнив у капітальній праці “Язычество древних славян” (М., 1988).

Також, колосальну роботу в плані дослідження язичництва давніх слов’ян провели буковинські дослідники-археологи Тимощук Б.А. та Русанова І.П. Зокрема, вони вперше в археології України відкрили місцезнаходження Збруцького ідола, та дослідили городище-святилище Богит. Свої дослідження вони узагальнили в праці “Языческие святилища древних славян” (1989).

Таким чином, ми коротко простежили основні етапи вивчення історії язичництва у Середньому Подністров’ї.

Історіографічний розгляд праць показує, що на сьогоднішній день історична наука Євразії досягла значних успіхів у розробці вузлових проблем з історії язичництва. Разом з тим, багато важливих питань потребують подальшого вивчення.

Так велику роботу по виявленню та фіксації антропоморфних скульптур у Середньому Подністров’ї провели на рубежі XIX та XX ст. В.К. Гульдман [6, с. 300] та Ю.Й Сіцинський [8, с. 208] які вказують на те що в цей період в селах Поділля було відомо більше десяти кам’яних скульптур, які в народі називались “бабами”. Зокрема такі скульптури зафіксовані в таких пунктах Середнього Подністров’я: Іванківці, Хребтіїв, Калюс, Іванківці-Олешинські, Березна, Березове, Хоньківці, Козлов, Пижівка, Кузьминчик, Ольховець [1, с. 261]. Не всі з відкритих кам’яних язичницьких скульптур стали надбанням науки. На основі систематизації та картографування здобутих даних, Ю.Й. Сіцинський підготував та опублікував капітальну джерелознавчу працю “Археологическая карта Подольской губернии”, яка вийшла в світ у 1901 р. у

Працях XI археологічного з'їду. Вчений зафіксував і систематизував близько 2 тисяч археологічних пам'яток від кам'яного віку до періоду Київської Русі включно[4, с. 57]. На цій карті Поділля яка була створена Ю.Й. Сіцинським, біля села Пижівка Новоушицького району значився ідол. Пошуки його затягнулися аж до 1999 року. Розшукати його пощастило автору, здійснюючи чергове обстеження, він виявив його за 3 км на південний схід від села в напрямку колишнього села Лоївець, в урочищі Пижівська Дубина що являє собою заліснену ділянку, яка обмежується з північного боку полем, місцеві жителі називають його “бабою”.

Ідол являє собою прямокутний чотирьохгранний кам'яний стовп, знайдений закопаним у землю та нахиленим до землі (рис. 1). Скульптура виготовлена із Дністровського вапняку. Голова скульптури відбита нещодавно, про що засвідчує свіжа структура каменю на зломі. Висота наземної частини 2,3 м. Ширина її основи 0,58 м товщина 0,32 м. У верхній частині тулуба статуї, простежується розширення у вигляді плечей. На лицевій стороні верхньої частини скульптури, архаїчний художник показує силуетне зображення ромба, на відстані 0,2 м, нижче чітко видно також зображення ромба але значно меншого за розмірами та досить правильної геометричної форми. У верхній лівій частині скульптури простежується заглиблення у вигляді півкруга, інша половина якого обривається лівою бічною стороною прямокутної скульптури. На відстані 0,8 м від злому голови статуї на правій фронтальній її частині вибите заглиблення-паз довжиною 0,3 м. Зображення ніг відсутнє, в нижній частині скульптура звужується.

Тильна частина скульптури простежується чітко. Поверхня її більш гладка. Але по всій її поверхні помітні сліди обробки каменю та знаряддя яким працював давній майстер. З розповідей місцевих жителів, скульптура знаходиться не на своєму першопочатковому місці. Вона виконувала роль своєрідного межового знака між кордонами полів тоді ще існуючого села Лоївець та Пижівки Строушицького, а пізніше Новоушицького районів. Можемо припустити, що селяни не переносили таку важку кам'яну

скульптуру на велику відстань; тому вважаємо що першопочаткове місцезнаходження ідола знаходиться десь поблизу.

В 2000 році місцезнаходження цієї скульптури обстежила археологічна експедиція під керівництвом І.С. Винокура безпосереднім учасником якої був автор. Нажаль археологічних досліджень на місці виявлення скульптури не проводилось. Академік І.С. Винокур вважає що Пижівська статуя має в Подністров'ї свої аналогії з язичницькими скульптурами із сіл Ставчани, Калюс, Іванківці Новоушицького району. Отже за матеріалом з якого виготовлено статую, за технікою зображення в камені та за семантикою того що зображується, цю скульптуру можна об'єднати у середньодністровську групу, яка датується матеріалами черняхівської культури III-IV ст.н.е. [5, с.128]. Вивчення язичницьких скульптур та рельєфів, які походять з городищ святилищ та поселень Середнього Подністров'я, співставлення з ідолами балто-слов'ян та іншими даними дозволяють зробити ряд суттєвих висновків. Хронологічними ознаками виявлених ідолів є їх зовнішні обриси, зображення та археологічні матеріали, що пов'язані з ними. Кам'яні язичницькі скульптури Середнього Подністров'я дають можливість вважати, що більшість їх було пов'язано з церемоніями якогось конкретного культу безпосередньо на селищах. Ці божества обожнювалися черняхівськими общинами у місцях, де вони знайдені. Отже, слід зазначити, що язичницька культура населення України між Дністром та Дніпром була на досить високому рівні і виділялася відносно інших своєю витонченістю, самобутністю та загадковістю, яка потребує все нових досліджень українських археологів.

Джерела та література:

1. Брайчевский М.Ю., Довженок В.И. Поселение и святилище в селе Иванковцы в Среднем Поднестровье // МИА. – №139 – М., 1967.
2. Баженов Л.В. Відомий археолог та історик України // Давня і середньовічна історія України. Історико-археологічний збірник на пошану І.С. Винокура з нагоди його 70-ти річчя. – Кам'янець-Подільський, 2000.
3. Винокур І.С., Тимощук Б.О. Давні слов'яни на Дністрі. Ужгород, 1977.
4. Винокур І.С. Історико-археологічні дослідження Ю.Й. Сіцинського // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Духовні витоки Поділля: творці історії краю. – Ч.1. – Хмельницький, 1994.
5. Винокур І.С. Черняхівська культура: витоки і доля / За ред. С.В. Трубчанінова. – Кам'янець-Подільський: Абетка; Оіум, 2000.
6. Гульдман В.К. Памятники старины в Подолии. Каменец-Подольский, 1901.
7. Семенчук С.О. Язичницькі скульптури та скельні рельєфи Середнього Подністров'я // Тези міжнародної наукової конференції. "Східноєвропейські старожитності в добу середньовіччя", присвяченої 90-річчю з дня народження видатного вітчизняного археолога Б.О. Тимощука. – Чернівці, 2009.
8. Сецинский Е. Археологическая карта Подольской губернии // Труды XI АС. – М., 1901.
9. Ивакин Р.Ю. Рассказы о древнем Киеве. – К.: Рад. школа, 1982.

